

TURINYS

- 1 27 Toby Obedo mirtys / 9
- 2 Philo Fontaine'io šnibždesys / 38
- 3 Šv. Onos mokyklos vaikai / 48
- 4 Henry Pitawanakwato dangus / 74
- 5 Paslaptingas Chanie Wenjacko takas / 107
- 6 Veidrodis gimtadieniui / 114
- 7 Toby Sickso tatuiruotės / 131
- 8 Jonathano Kay virtuvė / 137
- 9 Steveno Cooperio akmuo / 144
- 10 Vėžlio salos vaikai / 169
- 11 Robin Bourgeois juokas / 189
- 12 Michaelo White'o apkabinimas / 216
- 13 Michaelo Cheenos plunksna / 225
- 14 Paukštukas / 241
- 15 Angelėos Shisheesh žodžiai / 258
- 16 Evelyn Korkmaz širdis / 270

Nuo autorės / 283

Apie metodą / 287

Thank yous / 289

Padėkojimai / 291

Atrinktoji bibliografija / 293

Apie autorę / 317

1

27 TOBY OBEDO MIRTYS

Kai Toby Obedas galiausiai prabus, jau bus pavasaris.

Jis guli ant nugaros nekrakmolytame patale, tarp svetimų lubų ir sienų. Dar prieš valandėlę miegojo ramiu farmakologiniu miegu, o dabar jo neuronai šviečia iki baltumo, stengdamiesi susidoroti su plūstančia iš visų pusių informacija.

Kur aš esu? Kodėl skauda? Ar kada nors nustos?

Toby dairosi, ieško vaizdo už lango, ko nors, kad galėtų užsikabinti. Bet jo žvilgsnis vis nuklysta į lovos vidurį. Į vietą, kur turėtų būti kojos ir pėdos, bet Toby Obedą dengianti antklodė plokščia.

Toby mano, kad jam haliucinacijos – taip kartais būna po persigėrimo. Nori pasitrinti vokus, kelia rankas prie akių.

Bet žemiau kairės alkūnės nieko nėra.

Žiūri dešinėn. Tai, kas liko iš kitos plaštakos, storai apvyniota bintu.

– Ei! Kur mano kojos? Ir kas, bliamba, mano rankoms?!

Virš lovos palinksta moteris balta prijuoste.

– Labai džiaugiuosi, kad atsibudai! Nebuvome tikri, ar pavyks. Toby, esame Šv. Jono ligoninėje, Niufaundlando ir Labradoro sostinėje. Dabar jau kovas. Neseniai praėjo tavo dvidešimt antras gimtadienis. Reikia pasakyti: tikrai turi ką švęsti.

Bet Toby nesutinka nei su kovu, nei su nauju, apkapotu kūnu. Neprisimena, kas galėjo jam šitai padaryti.

Paskutinis dalykas, kurį prisimena, – vakarėlis Hapi Valyje-Gus Bėjuje, apie šešis tūkstančius kilometrų į šiaurę nuo šios lovos, dabar jau visada lova jam atrodoys per ilga.

***

Gusas – taip vadinamas šnekamąja kalba – miestelis Labradoro pusiasalyje, toje Kanados dalyje, kuri atsigręžusi ir į rytus, prie Atlanto, ir į šiaurę, Arktikos link. Šiandien čia gyvena kiek daugiau nei aštuoni tūkstančiai žmonių. Gusas atsirado sujungus dvi vietas – Laimingąjį slėnį ir Žąsies įlanką, bet idiliškas pavadinimas klaidina. Nes jis atsirado iš karo.

5-ajame dešimtmetyje laikraščiai rašė, kad Labradoro jūroje pasirodo vokiečių povandeninių laivų bokšteliai. Į karą įsitraukus Jungtinėms Amerikos Valstijoms tapo aišku: tame rajone kuo greičiau turi atsirasti stipri karinė bazė kontinentui ginti. Statyboms į Gusą iš kaimų, išsibarsčiusių po visą Labradoro žemę, sukviėtė vyrus. Dirbo keliomis pamainomis. Tiekimas skaičiavo, kad kasdien reikia nuo keturių iki penkių tūkstančių pakelių cigarečių.

Darbininkai gaudavo tik menką dirbančiųjų šalies gilumoje atlyginimo dalį, bet nesiskundė. Nebent dėl vieno – kad galėtų dirbti statybose, teko užrakinti namus. Tai reiškė: prieš išvažiuodami turėjo užmušti šunis.

1943 m. Gusas laikytas didžiausiu pasaulyje oro uostu. Po karo jis liko svarbi kryžkelė, per kurią eina Labradoro oro, asfalto ir jūrų keliai. Taikos metais čia buvo NATO pratybų bazė, o kariuomenės valdomos teritorijos turėjo būti atsarginė NASA kosminių laivų nusileidimo aikštelė.

Bet Gusas taip ir liko atsarginis miestas. Jį apėjo karas, ne-nusileido nė vienas kosminis laivas, o apie 2010 m. pasitraukė

ir NATO bazės. Šiandien čia atvažiuojama tik palydovinių telefonų – susiruošus į kelionę po apylinkes, jų galima pasiskolinti už dyka. Kokiam turistui pasiklydus jie palengvina policijos ir paieškos tarnybų darbą. Automobiliui ryjant kelio per Labradorą kilometrus, galima užšokti į Gusą šiaurinio elnio mėsos dešrelių arba paniruotų menkių liežuvėlių. Kadaisė tokį maistą valgydavo vargdieniai, o šiandien tai elegantiškas patiekalas, kurio porcija kainuoja trylika dolerių*.

Taip pat Guse apsiperkama – iš jo maisto atsargos laivais, sniego skuteriais ir vandens lėktuvais gabenamos į mažas gyvenvietes, įsikūrusias ne itin svetinguose Labradoro fiorduose ir užtutėkiuose.

To krašto žmonės sako: niekur pasaulyje nėra taip toli nuo gyvenimo kaip čia. Galima rasti takelių, kuriais joks žmogus anksčiau nėra žengęs. Kalnų, į kuriuos niekas nėra įkopęs. Vaizdų, kuriais niekas nėra žavėjęsis. Tai ir yra Labradoras, Didysis Kraštas. Žmonės sako: čia girdisi, kaip sukasi Žemė.

Bet miestelis, kuris vadinasi Laimingasis Slėnis ir Žąsies Užutėkis, Toby Obedui sėkmės neatnešė. Čia Toby mirė dvidešimt šeštą kartą.

Tai nutiko prieš dvidešimt antrąjį gimtadienį, praėjus aštuoniolikai metų po pirmosios mirties.

***

Kai gyveni mažoje banginių medžiotojų gyvenvietėje tolimame Labradore, kelionė į Gusą yra įvykis. Toby išsiruošė ten aplankyti giminaičio. Seniai nesimatė, atsidarė butelį. Paskui atėjo draugas.

– Kas girdėt, tai gal išgerkim.

Išgėrė.

Kitką papasakos slaugė.

* Jei tekste nenurodyta kitaip, kalbama apie Kanados (CAD), o ne Jungtinių Amerikos Valstijų dolerius.

– Policininkai tik kitą dieną rado tave sniege. Buvo tikri, kad esi miręs.

Toby pateko į Milerio centrą, karo veteranų ligoninę, kurioje chirurgai, reabilitologai, psichologai ir protezuotojai luošius išvelka į gyvenimą. Gydytojai Toby Obedą du mėnesius laikė dirbtinėje komoje, stengdamiesi ištraukti jį iš stiprios hipotermijos.

– Pavyko, bet turėjome amputuoti, – pasakys virš lovos palinkusi slaugė.

– Nesuprantu, moteriške, ką čia sakai. Atiduokit man kojas! Greitai atiduok man ranką!

– Esi laimės kūdikis, Toby. Labai tave užjaučiu.

***

Nuo tos nakties praėjo ketvirtis amžiaus. 2018 m. rudenį Toby Obedui suėjo keturiasdešimt septyneri, o penki šimtai Vilties Kaimo inukų yra veidrodžio atspindys.

Prieš europiečiams atvykstant čia (tarp jų ir portugalų žemės valdovui, arba *lavrador*), šiose žemėse gyveno vietiniai žmonės, tokie kaip inuitai. Vieni kitus pravardžiavo „eskimais“ – žalios mėsos valgytojais. Tą terminą perėmė baltieji antropologai ir archeologai, kuriems eskimas – tai bendrinis šiaurės tautelių žmonių pavadinimas: nuo Labradoro per Kanados Arktiką ir Aliaską net iki Kamčiatkos.

Europoje jie iki šiol taip vadinami. Užtat Kanadoje tas žodis jau nebevartojamas, nes jis primestas, diskriminuojantis, įžeidžiantis. Šiaurinių provincijų gyventojai dabar vadinami taip, kaip patys nori. Jų kalba – inuktituto kalba – *inuk* reiškia „žmogus“, o *inuit* – „žmonių visuomenė“.

Būtent taip save ir juos mato Toby Obedas – ne kaip eksponatus, o kaip žmones.

Linksta prie jų, nes jie vienu metu yra jo veidrodžio atspindys ir tapatybės dokumentas, svarbesnis nei Kanados pasas.

– Džiaugiuosi, kuriam nors iš kaimynų tarstelėjus: ak, Toby, nutaisei lygiai tokią miną kaip tavo motina. Arba: tavo eisena visai kaip tėvo, iš tolo galima jus supainioti. Tada jaučiuosi labai laimingas! Nes tai reiškia, kad jie vis dėlto buvo – o po jų likau aš.

Toby svarbiausi žodžiai: „Esi kaip iš akies trauktas motina.“

Kai nori pamatyti mamą, dešine ranka perbraukia per skruostą. Lygi, tampri oda, be porų, be jokios raukšlėlės. Aukšti, išsišovę skruostikauliai. Virš jų giliai įsodintos, įkypos akys po plačiais juodais antakiais. Toby Obedo plaukai pražilę pramaišiu – juodi ir skaisčiai balti, nieko per vidurį. Tankūs ir tiesūs, ilgi, net iki nedidelės, trikampės barzdos.

Ar tokie vieliniai plaukai buvo ir mamos? Ar tokios akys, mažos, juodos – net sunku atskirti vyzdį nuo rainelės?

Šito Toby nežino.

– Neturiu supratimo. Neprisimenu, kaip ji atrodė. Taigi nežinau, iš kur esu ir dėl ko.

***

Vardas Tobijahu hebrajiškai reiškia „Jahvė yra mano turtas“. Tai žodžiai, tinkami paguosti viską praradusį ir nebeturintį vilties. Senajame Testamente Tobitas apanka ir Dievo prašo mirties. Bet Dievas turi kitų planų. Šventoji knyga moko, kad Tobito kančios nėra jam skirta bausmė, bet geranoriškas išbandymas. Mylintis Dievas pirma siunčia kančias, bet už paklusnumą ir ištikimybę ketina atėjus laikui apdovanoti. Tai didaktinis pasakojimas – likimo smūgius reikia priimti kaip mielaširdingo Dievo ženklus.

Motina Toby davė pranašišką vardą.

Turėjo penkis vaikus. Jiems sunku būdavo išsėdėti namie. Tėvai nelabai jais rūpinosi, gėrė. Emily ir Sonny, arba Sūnelis, buvo kokia dešimčia metų vyresni už kitus vaikus. Jie ir rūpinosi mažyliais – Sara, Eliju ir Toby.

Iš kur nuošalioje banginių medžiotojų gyvenvietėje tokie vardai?

Kadise toji vietovė vadinosi Arvertokas, inuitų kalba tai reiškia Banginių Vieta. Banginiai čia medžioti žiemos mėnesiais – tada inuitai gyveno trobelėse, giliai paslėptose šaltoje, nesvetingoje žemėje, tik iš dalies matomose virš žemės paviršiaus. Ten jie slėpėsi nuo žvarbių vėjų, o pavasarį, pasibaigus banginių ir ruonių medžioklės sezonui, traukdavo į žemyno vidurį. Pasiimdavo ruonių kailio palapines ir eidavo medžioti elnių, jų mėsa būdavo galima ilgai misti. Rinkdavo skurdžius tundros teikiamus vaisius ir ruošdavosi kitai žiemai.

Tą ritmą suardė Senojo žemyno gyventojai, iš Moravijos kilę vokiečių menonitai, misionieriai su protestantiška darbo etika. Juos čia atvijo noras pagausinti savo turtus ir apgyventi bažnyčios mokyklą. Jie nesuprato žmonių, gyvenančių gamtos ritmu. Troško prekiauti, tegu sąlygos ir labai sunkios, – natūralių, šiltų kailių poreikis Europoje buvo didelis. Taip išaugo turtai, apie kuriuos šiandien Kanadoje sakoma – „senieji pinigai“. Moraviečiai kolonizuotojai susižavėjo sekliais vandenimis, pilnais ruonių, ir tankiais miškais, pilnais lapių. 1782 m. jie Banginių Vietą vokiškai pervadino Hofentaliu, Vilties Kaimu.

Atsigabeno, ką paprastai ima tie, kurie sakosi atrandą naujus žemynus: Dievo žodį, įrankių, ginklų, daržovių ir ligų. Iki tol inuitai valgė žvėrieną – kramtė žalią mėsą, čiulpė kaulų smegenis, suvalgydavo kepenis, inkstus ir pirmiausia skrandukus su apvirškintu, paprastai augaliniu turiniu. Jų maistas buvo baltyminis, riebus, vitaminingas ir, galima sakyti, be cukraus. Bet atėjo europiečiai su morkomis, burokėliais ir bulvėmis. Su smulkiu cukrumi ir baltais miltais. Labradoro gyventojus apniko ligos, ėmė gesti dantys. Cukraligė, sklerozė, vėžys – ir tokių dovanų atvežė baltieji kolonizatoriai. Labradoras neatsigavo iki šiol. Dar ir šiandien žmonės čia gyvena dešimčia metų trumpiau nei kur kitur Kanadoje.

Menonitai tas žemes užimdavo valtorna ir trombonu. Pasikvietę į sąjungininkus Haydną ir Bachą, jie tikėjo: inuitai, susižavėję barokinėmis mišiomis, atvers sielas svetimam Dievui. Iki šiol net mažiausioje gyvenvietėje galima rasti pučiamųjų orkestrą, kanadietiškos tundros platybėse grojantį Bacho kantatas.

Misionieriai mielai dalijosi natomis sakydami, kad jų Dievui nepatinka šeiminių gyvenimo būdas: miega be sakramento, po keliolika, prie vaikų. Pagal vietinę tradiciją gyvenimo partneris ar partnerė tuo ir buvo: padėjėju, asmeniu, dėl kurio gyvenimas buvo pakenčiamesnis ar net apskritai įmanomas. Šeima buvo išgyvenimą užtikrinanti įmonė – o mylėtis žmonės norėjo su patinkančiais, nebūtinai su tais, su kuriais bendradarbiavo norėdami išgyventi. Kartais po vienu stogu glaudėsi kelios šeimos, taigi nereikėjo toli eiti norint šilumos ir sekso.

Misionieriai iš Moravijos atplaukė pranešti šeiminkams, esą jie gyvena nuodėmėje ir išeidžia Dievą, vedusį savo tautą per karštą dykumą. Šių žemių gyventojai nesuprato, ką reiškia nuodėmė, niekada nebuvo matę dykumos.

Šiandien vokiečių naujakurių čia jau nėra – karą dėl kailių jie pralošė Hadsono įlankos prekybos kompanijai (*Hudson's Bay Company*, HBC) ir apleido Didžiąją Žemę. Po jų liko akmeniniai antkapiai, medinės menonitų misijos likučiai ir įprotis inuitų vaikams duoti bibliinius vardus. Tą pasaulio dalį užėmus Jungtinės Karalystės monarchams, vieta pradėjo vadintis nebe Hofentaliu, bet Hopdeiliu.

Daugiau nelabai kas ir pasikeitė.

Šiandien įplaukus į Hopdeilį, iš užutėkio pusės atsiveria beveik toks pat vaizdas, kaip ir prieš du šimtus metų: nedideli vienaaukščiai namukai, susispietę palei nelabai svetingus, laukinius Atlanto krantus. Gyvenvietė įsikūrusi ant beveik bergždžių uolų, kur ne kur puošiamų tundros augmenijos. Toli nuo kranto prasideda miškas, nors šis žodis net nelabai tinka.

Už Hopdeilio driekiasi tanki eglių giria, pilna žmogaus kvapo nepažįstančių žvėrių.

Nepasikeitė ir šviesų šokis. Šiaurės pašvaistė, *Aurorae Borealis*, poliarinės šviesos. Kartais jos matyti ir Hopdeilyje. Užuolaidos, spalvotos uždangos, didelės danguje blėsčiojančios skraistės. Mokslininkai tvirtina: po kosmosą Saulės vėjo išblaškytos dalelės, susidūrusios su viršutiniu atmosferos sluoksniu, sukelia tokią Žemės magnetinio lauko reakciją. Nuo bangų ilgio priklauso spektras ir spalva – pašvaistė čia būna žalia, mėlyna, geltona, kartais net violetinė.

Gyventojai sako, kad taip į pasaulį bando išsiveržti šviesa, dieną įkalinta Labradoro uolose. Kai į pasaulį išsiveržė Toby, šviesa vėl buvo įkalinta akmenyse.

Jo motina tuomet turbūt klūpojo ant čiužinio, nes čia vaikai gimsta taip, paklūstant instinktui ir gravitacijai. Pagimdė tiesiai pribuvėjai į rankas. Pribuvėjos čia turi savų būdų: apjuosia gimdyvę ruonio odos diržu, masažuoja juo pilvą ir, įgudusiai spausdamos, kiekvieno sąrėmio viršūnėje padeda stumti vaiką.

Toby su dideliu dėkingumu galvoja apie moterį su ruonio odos diržu ir delnais, išstatuiruotais juodais raštais.

– Tegu Dievas globoja sielą mano mamos, išvedusios mane į pasaulį, tiesiai ant savo čiužinio. Tai pirmoji gera mintis apie mano gyvenimą, nedaug aš jų ir teturiu.

Pirmasis Toby Obedo prisiminimas: raudona munduro gelumbė ir lygiai prisiūtos blizgančios auksinės sagos. Tas prisiminimas iki šiol ryškus, labai gyvas, kaip smūgis į pilvą. Pagaliau viskas ir prasidėjo nuo smūgio, nuo durų daužymo kumščiais.

Paskui į namus atėjo svetimos moterys ir raitosios policijos* karininkas. Jų atvaizdus matome ant atvirukų iš Kanados, tų

* *Royal Canadian Mounted Police (RCMP)* – Kanados karališkoji raitoji policija, Federalinės viešojo saugumo ministerijos padalinys.

žavių, leidžiamų vintažo stiliumi. Staiga policininkas raudonu munduru iš atviruko išdygo ant slenksčio ir tarė:

– Vaikai, esame vaikų teisių tarnyba, turime jus iš čia paimiti.

Tėvai buvo priblokšti, nes tie atėjo iš anksto neįspėję. Nebuvo laiko nei krautis daiktų, nei atsisveikinti.

Išėjome kaip stovime. Paskui sužinojome, kad toje situacijoje tėvai neturėjo kitos išeities. Neatidavus vaikų grėsė bausmės, tėvai galėjo būti suimti ir netekti pašalpų, o iš jų gyveno dauguma apylinkės šeimų. Ar priešinomės? Neprisimenu. Ar verkėme? Verkėme visi. Emily buvo trylika, Sonny'ui penkiolika, o man tik ketveri. Tada, 1975 m., ant slenksčio prie raitosios policijos pareigūno batų miriau pirmą kartą. Įsėdome į mažą lėktuvą, kuris galėjo nusileisti ant vandens. Nuskridome apie du šimtus kilometrų į pietus, į Nort Vest Riverį. Pirmiausia mus nuvežė į ligoninę. Ten patikrino, ar viskas gerai. Įprasta apžiūra: ar nėra infekcijų, parazitų, ar neišsekę. Ir ar mūsų neskriaudė.

Netoli ligoninės, vaizdingame eglyne, stovėjo mokykla. Ji vadinosi Jeilis. Kai kurie garsiojo Amerikos universiteto studentai norėjo paremti mokslinių tyrimų ekspedicijas į subarktines Labradoro pakrantes. Kartais net vykdavo kaip „vopai“ – *workers without payment*, dirbantys be atlyginimo, arba atsiųsdavo pinigų. Iš dėkingumo už jų labdarą mokykla miške buvo pavadinta didžio universiteto vardu. Šiandien Jeilio universiteto puslapyje galima rasti informaciją apie paramą Nort Vest Riverio mokyklai.

Kitaip nei daugelis Kanados *residential schools*, tai yra internatinių mokyklų, ši buvo pasaulietinė. Niekada nebūtų atsidariusi, jei ne britų gydytojo Wilfredo Grenfello misija – suteikti Labradoro gyventojams medicinos priežiūrą, šiuolaikinę, pagal europietiškus standartus. Jis steigė slaugos punktus ir ambulatorijas sunkiai pasiekiamose žemyno gyvenvietėse ir laivuose, kursuojančiuose tarp tirpstančių ledo lyčių. Kartais skubėdavo pas pacientą per užšalusią jūrą, medicininius reikmenis veždamasis šunų kinkiniu.

Jį vadino didvyriu, „raumeningu krikščionimi“, Šiaurės gelbėtoju. Už tai gavo bajoro titulą ir įsteigė savo vardo labdaros draugiją.

Jau anuomet garsi Tarptautinė Grenfello draugija (*International Grenfell Association*, IGA) plėtė veiklą – dabartinės Kanados šiaurės rytuose investavo ne tik į sveikatos apsaugą, bet ir į švietimą. 1926 m. vaizdingoje Nort Vest Riverio vietovėje, pačioje Labradoro širdyje, šalia ligoninės jis atidarė ir mokyklą.

Lėšomis veiklai rūpinosi pats seras Wilfredas. Nors misijos veikė ir Niufaundlande, tos salos pavadinimas buvo rūpestingai apeinamas, nes tenykštės gyvenimo sąlygos panėšėjo į Jungtinių Amerikos Valstijų, taigi nepakankamai egzotiškos. Kur kas gražiau skambėjo „Labradoras“, todėl Grenfellas nepaliaudamas jį eksploatavo. Mielai fotografams pozavo su kailinėmis pirštinėmis ir muftomis, apsiavęs didelius, siuvinėtus žieminius batus (nors žiemas paprastai leisdavo savo šiltame name Vermonte arba dideliuose Amerikos miestuose lankydamas įžymius rėmėjus). Buvo įtaigus oratorius, pasakojimais apie inuitų skurdą pritraukdavo klausytojų, kurie užpildydavo Niujorko Carnegie ir Toronto Massey sales. Lėšų klausimu pasisakydavo net du kartus per dieną.

Būsimiems rėmėjams rodydavo inuitų vaiko su ramentais nuotrauką su užrašu „Vargšas luošas našlaitis iš Labradoro“ arba berniuko sutvarstyta galva nuotrauką su užrašu „Nepamiršk manęs“. Inuitai ir vietiniai kunigai protestavo: tai neteisinga ir įžeidū. Bet Grenfello akyse tos nuotraukos tarnavo bendram reikalui – sugraudindavo širdis ir atverdavo pinigines.

Netrukus jo organizacija tapo tarsi pleistras amerikiečių buržuazijos sąžinės priekaištams. „New York Times“ mokyklą, į kurią paskui pateks Toby ir jo broliai bei seserys, pavadino „labdaringa įstaiga“. Aukos Grenfello misijoms buvo renkamos *Metropolitan Opera* rengiamuose rautuose, per kviestinius pietus prašmatniausiuose Niujorko restoranuose ir per priėmimus po atviru dangumi, kuriuos rengė turinčios laiko ir pinigų moterys.